

La cultura com a resistència

La xiqueta Zlata Filipovic és l'Anna Frank de Sarajevo. Va escriure un diari de la guerra que va ser llançat amb èxit per editorials de tot el món.

Malgrat els bombardeigs, els franc tiradors, les privacions, les morts i la destrucció, Sarajevo ha mantingut una activitat cultural vitalíssima en tots els camps.

Un dia de maig del 1993, al teatre Duro Dakovic del centre de Sarajevo, tretze noies amb vestit de bany cantaven cançons de les milícies bosnianes per lluitar contra els serbis. Havien de desfil·lar una a una davant una munió de periodistes amb jaquetes antibales i un jurat format, entre més gent, per dos comandants bosnians que, metralleta a la falda, seguien atentament els seus passos per l'escenari. Totes volien ser escollides Miss Sarajevo Assetjada. Però només Imela Nogic, de disset anys, ho va aconseguir. Amb els últims compassos del concurs, les tretze participants van exhibir una pancarta que deia: *Don't let them kill us* ("No els deixeu matar-nos"). Un acte tan aparentment frívol com un concurs de bellesa es va convertir, en aquella ciutat i en aquelles circumstàncies, en un acte de resistència. Poc temps després, Imela Nogic, Miss Sarajevo Assetjada, era abatuda per la bala d'un franc tirador. La seva història ha inspirat una cançó del grup irlandès U2.

Des del principi, el conflicte dels Balcans ha estat una guerra contra la civilització. Els primers atacs serbis sobre Sarajevo van ser contra els edificis que millor representaven la cultura del país: la Biblioteca Nacional, les escoles i la Universitat. Per això, quan es parla de cultura durant aquests anys, es parla, sobretot, de resistència. Una resistència que té el centre a la capital bosniana. Malgrat els bombardeigs, els franc tiradors, les privacions, les morts i la destrucció, Sarajevo ha mantingut una activitat cultural vitalíssima en tots els camps. Des d'un concurs de Miss fins a les arts més reconegudes. Teatre, cinema, pintura, fotografia, literatura, còmic, escultura, música,

ca, disseny... han resistit el setge per demostrar als enemics que la tradició cultural bosniana sobreviu.

L'art de resistir. Durant tot aquest temps, la música no ha parat de sonar. El quartet de cambra Gudacki, l'Orquestra Simfònica de la Ràdio-Televisió de Bòsnia-Hercegovina, el cor de Trecic, la soprano Gertruda Munitic i molts músics solistes més han aconseguit que no pareixin els concerts a la capital bosniana. Alguns de molta talla, com el Rèquiem de Mozart que va sonar, el juny del 1994, en una Biblioteca Nacional de Sarajevo convertida en ruïnes, interpretat per Josep Carreras i Ruggero Raimondi. O uns altres de valor simbòlic, com el que va unir, mitjançant les línies telefòniques, músics de Sèrbia, Bòsnia, Croàcia, Macedònia i Eslovènia en un mateix concert.

Pintors i fotògrafs també han continuat creant i exposant els seus treballs en les dues sales d'exposicions que queden obertes, i molts escriptors, consagrats o novells, han suportat el setge davant una màquina d'escriure. Fora de Bòsnia la guerra també ha inspirat novel·les. L'escriptor Juan Goytisolo va visitar Sarajevo per primera vegada l'any 1993. La impressió que va rebre va ser tan forta que poc després presentava el llibre *Cuaderno de Sarajevo (Anotaciones de un viaje a la barbarie)*, on narra els deu dies que hi va passar.

L'última pel·lícula d'Emir Kusturica, 'Underground', ha estat premiada amb la Palma d'Or de Canes. El film ha aixecat una gran polèmica i ha encès les iras dels opositors al règim de Belgrad. El film justifica de forma subtil la mitologia nacionalista sèrbia, menysprea els altres pobles balcànics i ridiculitza els Cascos Blaus de l'ONU.

Aquest novembre sortia la segona novel·la de l'escriptor sobre Sarajevo: *El sitio de los sitios*, que transmet l'angoixa de viure en una ciutat assetjada.

Però l'art que ha experimentat un impuls més important a Sarajevo d'ençà del començament de la guerra ha estat el teatre. Tres grups estables i quatre que s'han reunit amb més o menys regularitat han aconseguit que els dos teatres que hi ha oberts a la ciutat, el Nacional i el 55, s'omplissin gairebé cada dia. L'agost del 1993, l'escriptora nord-americana Susan Sontag, que amb Goytisolo ha estat una de les veus que més ha denunciat la passivitat d'Occident en aquesta guerra, hi estrenava *Tot esperant Godot*. L'obra de Samuel Beckett, representada a la llum de les espelmes davant un centenar d'espectadors, reflectia l'angoixa d'unes persones que, com els habitants de Sarajevo, esperen una salvació que sembla que no arribarà mai.

La guerra també ha creat nous herois de paper per als nens i les nenes bosnians. Bosman, més ràpid que Batman, més valent que Superman, vetlla pels ciutadans de Sarajevo, vestit amb malles ajustades, com tot bon superheroi, i una flor de lis bosniana al pit. És el primer còmic publicat a Sarajevo des del començament del setge. Tot comença un dia d'abril del 1992, quan un jove estudiant de Sarajevo que fa *footing* per la muntanya de Trecic, que s'alça sobre la ciutat, veu uns serbis vestits

de *txètnik* que conspiren rere uns matolls. "La ciutat no té ni idea del que preparem, no serà nostra fins que no haguem matat tot-hom", diuen. A prop, descobreix carros de combat de l'exèrcit nacional iugoslau coberts amb banderes *txètnik*. Quan baixa a la ciutat, no pot convèncer els seus amics del perill que s'aproxima. Els conflictes comencen, i el dia 6 d'abril, quan els primers franc-tiradors desapareixen contra una manifestació pacífica des de les finestres de l'hotel Holiday Inn, el jove hi entra i mata o captura els *txètnik* que s'hi amaguen. Després d'aquest episodi, un vell bosnià el nomena salvador de Bòsnia i amb un sortilegi el vesteix amb un vestit que el fa invulnerable. Bosman ha nascut, i a partir d'ara lluitarà contra els serbis i s'enfrontarà amb els perills quotidians dels ciutadans de la capital bosniana, sempre buscant la justícia i la veritat.

El disseny tampoc no ha mort a Sarajevo. El grup d'arts gràfiques Trio ha continuat treballant durant la guerra. I d'aquest treball, n'ha sortit una col·lecció de cartells i postals plens d'ironia i de sarcasme, que porta el títol de "Greetings from Sarajevo", exposat per tot Europa. En el revers de les postals hi ha una inscripció que diu: "Aquests documents han estat impresos en circumstàncies de guerra (sense paper, sense tinta, sense electricitat, sense aigua; però ja estaran bé)".

Del disseny al cinema. Fa escassament un mes se celebrava a Sarajevo el Primer Festival de Cinema d'Estiu (havia de començar a l'agost, però els obusos serbis el van fer massa perillós). La producció cinematogràfica a la ciutat s'ha fet impossible durant la guerra, però tres cinemes han continuat oberts, amb una programació més o menys normal, a més de dues sales de vídeo on han projectat en pantalla gran pel·lícules enregistrades directament de la televisió. Castanyes torrades substituïen les crispetes.

En altres punts de l'ex-Iugoslàvia la producció cinematogràfica sí que ha estat possible. Un film macedoni, *Before the Rain*, de Milcho Manchevski, ha rebut nombrosos premis de cinema europeus. El film reflecteix la situació de violència latent a Macedònia, capaç de degenerar en greus conflictes ètnics com els de les repúbliques veïnes. Però és la pel·lícula d'un fill de Sarajevo de família musulmana, Emir Kusturica, la que ha creat més polèmica en el camp cinematogràfic ex-iu-

El film macedoni 'Before the rain' ha rebut nombrosos premis de cinema europeus. La pel·lícula de Milcho Manchevski reflecteix la situació de violència latent a Macedònia, capaç de degenerar en greus conflictes ètnics com els de les repúbliques veïnes. Malgrat les dificultats de producció cinematogràfica que una guerra ocasiona, existeixen destacades excepcions que palesen el desig de fer bons films on es relaten els avatars del conflicte.

goslau. Kusturica, orgull de Sarajevo des que va guanyar la Palma d'Or de Canes al 1985 amb la pel·lícula *Papà està en viaje de negocios*, és ara un cineasta maleït a la seva ciutat natal. Els ciutadans de Sarajevo no li perdonen que no hagi trepitjat la ciutat des del començament de la guerra i que hagi optat per viure i treballar a Belgrad. I, sobretot, li retreuen el suport explícit que durant aquest temps ha donat al president serbi Slobodan Milosevic i al seu nacionalisme excloent i racista. En una entrevista a *Cahiers du Cinéma*, Kusturica declarava: "Allà, només esperen una paraula màgica: que digui que Milosevic és un feixista! Jo no ho penso i sé que no ho és". La seva última pel·lícula, *Underground*, que encara no s'ha pogut veure a Sarajevo, ha estat molt polèmica i ha encès les ires dels opositors al règim de Belgrad a Sèrbia i Montenegro. *Underground*,

premiada incomprendiblement amb la Palma d'Or de Canes d'enguany, serveix de forma subtil a la mitologia nacionalista sèrbia, menyprea els altres pobles balcànics i ridiculitza els Cascos Blaus de les Nacions Unides. La polèmica no ha deixat indiferent Emir Kusturica. A principi d'aquest desembre, el cineasta anunciava al diari francès *Libération* que abandonava el cinema: "Vull informar els meus amics i enemics que en l'any quaranta-unè de la meua vida he deixat de fer pel·lícules. No sé fins a quin punt això alleujarà als meus enemics, però sé que els meus amics comprendran fins a quin punt la meua vida s'allibera d'una càrrega".

Els artistes que s'han quedat a Sarajevo tenen, sovint, el sentiment d'estar sols. El cas de Kusturica és especialment dolorós; però són molts els qui han triat, com ell, l'exili. Tal com han fet les elits polítiques, econòmiques o científiques, intel·lectuals i artistes han aprofitat invitacions de l'estranger per marxar amb un avió de la Forpronu i no tornar més. És el cas, per exemple, de la nena Zlata Filipovic, l'Anna Frank de Sarajevo, que va escriure un diari de la guerra que és traduït i llançat amb èxit per editorials de tot el món. Zlata viu ara a París, milionària, en contínua promoció del seu llibre. O el cas del grup de Sarajevo, que va participar en el festival d'Eurovisió del 1993 representant Bòsnia-Herzegovina. Els seus components van sortir de la capital, van cantar en representació seva, però no hi van tornar. Segurament per por d'acabar estesos en algun carrer, com Miss Sarajevo Assetjada, abatuts per la bala d'un franc-tirador. **Laia Torras**